

- MASSEY, DOREEN 2008: *Samanaikainen tila*. Toimittaneet Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Suomentanut Janne Rovio. Tampere: Vastapaino.
- MILROY, LESLEY 1980: *Language and social networks*. Oxford: Blackwell.
- PRESTON, DENNIS R. 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of areal linguistics*. Topics in sociolinguistics 7. Dordrecht: Foris.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. – *Language & Communication* 23 s. 193–229.
- TRUDGILL, PETER 1974: Linguistic change and diffusion. Description and explanation in sociolinguistic dialect geograph. – *Language in Society* 3 s. 215–246.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2012: Spatial concerns for the study of social meaning of linguistic variables. An experimental approach. – *Folkmålsstudier* 50 s. 175–209.

Uhanalaisista metaforista

Anna Idström & Elisabeth Piirainen (toim.) yhteistyössä Tiber M. Falzettin kanssa: *Endangered metaphors*. Cognitive Linguistic Studies in Cultural Contexts (CLSCC) 2. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2012.
ISBN: 978-90-272-0405-9.

On kunnia arvioida lähes uunituore teos, joka yhdistää kaksi tuttua käsitettä, uhanalaiset kielet ja metaforan, uudeksi käsitteeksi 'uhanalainen metafora' (s. 15–16). Metafora voi olla uhanalainen ainakin kahdella eri tavalla: jos kieli kuolee, sen mukana kuolevat myös metaforat – mutta toisaalta vähemmistökielen ei tarvitse edes kuolla kadottaakseen monia metaforia, mikäli valtakielen vaikutus siihen on suuri ja sen puhujia on vähän. Kirjassa käsitellään uhanalaisia kieliä maailman eri kolkilta: Aasiasta, Afrikasta, Amerikasta, Euroopasta ja Oseaniasta. Kielten uhanalaisuuden lisäksi artikkeleita yhdistäviä teemoja ovat merki-

tyksen kehollisuus ja kulttuurisidonnaisuus sekä eläimiin ja luontoon liittyvät metaforat.

Esipuheen kirjaan on kirjoittanut Peter Mühlhäusler, joka nostaa esille kieli-tieteilijöiden tärkeän tehtävän säilyttää kielten monimuotoisuutta kuvaamalla uhanalaisia kieliä. Hänen mukaansa tähän on sekä moraalisia, tieteellisiä että taloudellisia syitä. Oman kielen puhumista ja koulunkäyntiä äidinkiellellä voidaan pitää perustavanlaatuisena ihmisoikeutena (moraalinen syy). Uhanalaisien kielten metaforia tutkimalla voidaan oppia uutta paitsi metaforista myös niistä tavoista, joita ihmiset eri kulttuureissa ovat kehittäneet selviytyäkseen elinympäristössään (tieteellinen syy). Mühlhäusler viittaa taloudelliseen syyhyn mainitessaan taloustieteilijä Richard Damianin kanssa tekemänsä selvityksen siitä, kuinka paljon taloudellista hyötyä saataisiin säilyttämällä Australian aboriginaalikieliä: silloin muun muassa säästettäi-

siin sairaanhoidossa ja vankilamenoissa ja saatettaisiin ansaita rahaa uusin tavoin, kuten kulttuuriturismilla (s. 5–8).

Kirjan ensimmäiset viisi artikkelia käsittelevät Amerikan alkuperäiskieliä. Kolme niistä käsittelee athabasca-kieliä, yksi nahuatlia ja yksi ashéninka perené-kieltä. Seuraavat kaksi artikkelia käsittelevät oseanialaisia kieliä, joihin kuuluvat Papua-Uusi-Guinean siroi- ja kewa-kieliet. Sitten ovat vuorossa tiibetinburmalaiset dimasa- ja rabha-kieliet. Yksi artikkeli käsittelee afrikkalaista chumburung-kieltä, jota puhutaan Ghanassa. Eurooppalaisista kielistä mukana ovat baski, saami, gaeli ja westmünsterländisch (uhanalainen alaksaksin murre). Lisäksi mukana on romanikieltä Suomessa käsittelevä artikkeli, jossa käsitellään myös romanien puhumaa suomen kieltä.

Kirjan pisin, 56-sivuinen artikkeli on Sally Ricen tutkielma dene sūlinén (athabasca-kieli) sananmuodostuksesta. Siinä käsitellään laajasti metaforaa ja metonymiaa sananmuodostuksen mekanismeina. Mukana on muun muassa kansalaisuutta, sukulaisuutta, kulttuurisia rooleja, ruumiinosia, kehon toimintoja, sairauksia, eläimiä ja kasveja tarkoittavia sanoja. Ricen mukaan tällainen kuvaus auttaa näkemään aikaisemmin havaitsematonta systemaattisuutta dene sūlinén sananmuodostuksessa ja tällaista säännönmukaisuutta voidaan käyttää apuna muodostettaessa uusia sanoja dene sūlinén ja pidettäessä näin kieltä elävänä.

Kehon eri osat ovat tärkeässä asemassa Carolina Pasamonikin majava-athabaskan kieltä (Beaver Athabaskan) käsittelevässä artikkelissa, jossa kuvataan yhteyksiä esimerkiksi pään, suun, korvien ja sydämen ja eri tunnetiloja ilmaisevien sanojen välillä. Kehon osia käsit-

telee myös Iraide Ibarretxe-Antuñanon baskia koskeva artikkeli, jossa esitellään päähän, silmiin, jalkoihin, maksaan ja sydämeen viittaavia tilan ja tunteen ilmauksia. Lisäksi käsitellään baskin sanaa *gogo*, jolla ilmaistaan sekä tunnetta että kognitiota.

Kolmannen athabasca-kieltä käsittelevän artikkelin kirjoittaja on Olga Lovick, joka kuvaa ihmisistä käytettäviä eläinmetaforia Upper Tanana Athabasca(n)-kielessä. Eläinteema on myös Anna Idströmin inarinsaamea koskevassa artikkelissa, jossa käsitellään ihmisen käytöksen kommentointia eläinten kuten porojen ja karhun avulla. Idström pohtii artikkelissaan ansiokkaasti metaforien syntymistä välittömän luontokokemuksen ja siihen liittyvän oivalluksen seurauksena haastaen Lakoffin ja Johnsonin (1980) ajatusta siitä, että metaforan perusmekanismi olisi abstraktien käsitteiden ymmärtäminen konkreettisen maailman avulla. Idström ehdottaa, että tarkastelimme metaforia pikemminkin relevanssiteorian näkökulmasta (Sperber & Wilson 1986) pohtien sitä, mitä itse kukin kielenpuhujat tarkkaan ottaen haluaa sanoa ja millaisista kulttuurisista lähtökohdista hänen kielenkäyttönsä kertoo. Sen sijaan, että inarinsaameen postuloitaisiin esimerkiksi käsittemetaphora IHMINEN ON PORO, voidaan inarinsaamelaiten nähdä tyypillisesti rinnastavan ihmisen ja poron käytöksen, koska porot ovat kulttuurisesti ja konkreettisesti läsnä inarinsaamen puhujien elämässä ja tarjoavat heille elämyksiä ja oivalluksia, joihin viitata.

Mercedes Montes de Oca Vegan aiheena ovat arvoitukset nahuatlin kielessä. Hän vertailee 1500-luvulta säilyneitä arvoituksia nyky-nahuatliin keskittyen historialliseen muutokseen ja esittää lopuksi toivomuksen, että arvoitukset säilytet-

täisiin edelleen elävänä osana nahuatlia. Elena Mihas puolestaan käsittelee lyhyehkösti perulaisen ashéninka perenen myyttejä ja kansantarinoita. Hänen artikkelissaan nousee pääosaan kertomus siitä, miten demoni muuttuu kalastajan vaimon nähden pöllöstä mieheksi ja repii kalastajan vaimolta silmät kalastajan ollessa poissa. Palatessaan kotiin kalastaja säikähtää silmätöntä vaimoan ja yrittää polttaa tämän kotinsa mukana, mutta epäonnistuu, koska hänen vaimonsa on demonin riivaama. Vaimo kuolee kuitenkin kertomuksen lopussa rankan vesisateen täyttäessä hänen tyhjät silmänaukkonsa vedellä. Kertomus havainnollistaa uskomusta, että ihmiskeho voi esiintyä eri hahmoissa ja rooleissa, kuten eläimen, tässä pöllön, saaliina tai demonin hallintaansa muokkaamana ”esineenä”. Mihas tulkitsee ihmiskehon eri roolit käsittemetaforiksi, jotka ilmaisevat ihmisen haavoittuvaisuutta.

Sjaak ja Jacqueline van Kleef perustelevat artikkelissaan hypoteesia, että siroi-kielen ymmärtämiseksi on huomattava, miten sen puhujat käsittävät kertomuksen matkana, jonka kulkua ilmaistaan aspektuaalisten morfeemien ja sidesanojen avulla. Ajatuksena on, että siroin puhujille, joiden alkukoti on vuoristossa, matka merkitsee vuoristomatkaa, jonka aikana voidaan nousta ylös tai laskeutua alas vuorta.

Karl J. Franklinin aiheena on *saa agaa*, kewa-kielen puhujien ’sisäpiirin koodi’, jonka avulla voidaan ilmaista vaikeita ja vaarallisia asioita ja kiertää tabuja. Koodiin kuuluu idiomeja ja kuvakieltä. Monali Longmailailla ja Lakshminath Rabhalla on hieman samantyyppinen lähestymistapa dimasan ja rabhan kieliin. Hekin käsittelevät metaforia, jotka ilmaisevat epäsuorasti sosiaalisia normeja.

Gillian F. Hansfordin pitkä ja perusteellinen artikkeli käsittelee numeroiden (kuvaannollista) käyttöä chumburung-kielissä. Hän pohtii numeroita nollasta kymmeneen sekä numeroita kaksitoista, viisitoista, kolmekymmentä, sata, kolmesataa kolmekymmentä, tuhat ja miljoona ja niihin liittyviä ilmauksia ja uskomuksia. Esimerkiksi chumburungin sana ’kaksi’ esiintyy usein konteksteissa, joissa kaksi on parempi kuin yksi, ja chumburungin sanaa ’kuusi’ käytetään ilmauksissa, joilla korostetaan jonkin asian merkityksettömyyttä.

Kimmo Granqvistin aiheena ovat suomalaisten romanien käyttämät metaforat, joita esiintyy sekä romanikielissä että romanien puhumassa suomen kielessä. Granqvist kuvailee ja listaa metaforisia ilmauksia, jotka liittyvät useisiin eri käsitteisiin: suuntaan, ihmiskehoon tunteiden säiliönä, polkuun, kommunikaatioon, eläimiin, häpeällisiin ruumiinosiin sekä romaneiden ja ei-romaneiden erotamiseen toisistaan. Granqvist tulee siihen tulokseen, että romanien puhumassa suomen kielessä on enemmän metaforia kuin romanikielissä.

Tiber F. M. Falzettin artikkelin johtajatus on, että gaelin kielessä ja kulttuurissa vaikuttavat käsittemetaforat *MUSIIKKI ON RUOKAA* ja *PUHE ON RUOKAA*. Falzett selittää, miten nämä metaforat voidaan tunnistaa yksittäisten sanojen, kuten *blas* ’maku’, perusteella gaelin puhujien kertomuksista.

Kirjan viimeisen artikkelin on kirjoittanut Elisabeth Piirainen tyhmyyttä ja kuolemaa kuvaavista metaforista ja idiomeista westmünsterländisch-murteesta. Näitä ovat muun muassa käsittemetaforat *TYHMYYS ON FYYSISTÄ HEIKKOUTTA* (tyhmää verrataan kitukasvuiseen puuhun), *TYHMYYS ON PUUTTEELLISTA PAIS-*

TUMISTA (epäonnistunutta ruoanlaittoa), KUOLEMA ON PITKÄN JA SURULLISEN TYÖN LOPPU (työn loppu perunapellolla) ja KUOLEMA ON SAAPUMISTA PÄÄMÄÄRÄÄN (tärkeään tienhaaraan). Piirainen kuvailee mukaansatempaavasti sitä, miten metaforat syntyvät ihmisten välittömästä kokemuksesta esimerkiksi metsässä, keittiössä, perunapellolla tai maantiellä.

Lopuksi

Tämä kirja osoittaa, että '(kielten) uhanalaisuuden' ja 'metaforan' käsitteellinen liitto on varsin hedelmällinen. Idström ja Piirainen ovat siis onnistuneet luomaan uuden hyödyllisen tieteellisen käsitteen (s. 15–16), mikä ei ole suinkaan vähäinen saavutus. Kirja todistaa moninkertaisesti Mühlhäuslerin väitteen siitä, että uhanalaisten metaforien säilyttämiselle on tieteellisiä syitä (s. 6–7), sillä sen jokainen artikkeli valottaa näitä syitä hieman eri katsantokannalta. Kirjaan on saatu mukaan hyviä ja innostuneita kirjoittajia, ja osa sen artikkeleista, kuten Ricen tutkielma dene sūlinén sananmuodostuksesta ja Hansfordin tutkielma numeroiden käytöstä chumburungissa, ovat todella perusteellisia ja arvokkaita kulttuurin säilyttämisen kannalta.

Koska tämä on kritiikin paikka, huomautettakoon, ettei kirja ole täysin tasa-laatuinen: siinä on mukana todella erinomaisia mutta myös heikompiä artikke-

leita. Lukijana soisi, että kirja olisi huolellisemmin toimitettu. Nyt siitä löytyy jonkin verran harmillisia paino- ja muita virheitä. Satunnaisina esimerkkeinä mainittakoon tutkija Caroline Gevaertin nimen esiintyminen muodossa Gavaert (s. 294, 311, 361), *mongrel*-sanan esiintyminen asussa *mongler* (s. 302, 309) ja viimeisen artikkelin viittaus puuttuvaan esimerkkiin 23 (s. 354).

Ilahduttavaa on, että kirjan lopusta löytyy kolme arvokasta luetteloa: luettelo kirjassa esiintyvistä metaforista ja metonymioista, nimiluettelo ja asiasanaluettelo. Kirjan lopussa olisi voinut olla myös luettelo siinä käsitellyistä kielistä ja kieliryhmistä, varsinkin kun osa näistä voi olla lukijalle aikaisemmin tuntemattomia.¹ Lopuksi todettakoon, että mainitsemistani puutteista huolimatta *Endangered metaphors* on antoisaa luettavaa kenelle tahansa metaforasta ja uhanalaisista kielistä kiinnostuneelle.

HELI TISSARI
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK
1980: *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- SPERBER, DAN – WILSON, DEIRDRE 1986:
Relevance. Communication and Cognition. Oxford: Blackwell.

1. Kiitän professori Terttu Nevalaista tästä huomiosta.